

POSTANOWIENIE

Dnia 14 października 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz

w sprawie z wniosku Mariusza K.
przy uczestnictwie Krzysztofa C., Elżbiety K., Piotra K. i ASC K. sp. z o.o. w K.
o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku,
na posiedzeniu jawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 14 października 2010 r.,
na skutek zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Okręgowy
postanowieniem z dnia 10 maja 2010 r.,

„Czy złożenie przez spadkobiercę ustawowego – w toku postępowania o zmianę stwierdzenia nabycia spadku – w terminie otwartym dla tego spadkobiercy oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza wywołuje skutki, o których mowa w art. 1016 k.c. w stosunku do tych spadkobierców ustawowych, którzy w otwartym dla siebie terminie nie tylko nie złożyli żadnego oświadczenia w przedmiocie nabycia spadku, ale dodatkowo w pierwszym postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku traktowani byli jako osoby przyjmujące spadek wprost na podstawie art. 1015 § 2 k.c.?”

odmawia podjęcia uchwały.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 27 kwietnia 2007 r. Sąd Rejonowy stwierdził, że spadek po Ryszardzie K., zmarłym dnia 1 lutego 2005 r. w N. na podstawie ustawy nabyli żona Elżbieta K. oraz syn Mariusz K. po ½ części. Kiedy Mariusz K. dowiedział się, że spadkodawca miał jeszcze jednego syna Piotra, wniósł o zmianę tego postanowienia. W toku postępowania uczestnika Piotra K. reprezentował kurator, który złożył w imieniu spadkobiercy oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Postanowieniem z dnia 29 października 2009 r. Sąd Rejonowy zmienił swoje wcześniejsze postanowienie z dnia 27 kwietnia 2007 r. wydane w sprawie I Ns 187/06 i stwierdził, że spadek po Ryszardzie na podstawie ustawy z dobrodziejstwem inwentarza nabyli żona Elżbieta K. oraz synowie Mariusz i Piotr K.

Uczestnik postępowania Krzysztof C. wniósł apelację od postanowienia zmieniającego stwierdzenie nabycia spadku. Zarzucił w niej naruszenie prawa materialnego przez niewłaściwe zastosowanie art. 1016 k.c., pomimo iż upłynął termin określony w art. 1015 § 2 k.c., a to doprowadziło do nabycia spadku wprost przez osoby, które nie złożyły oświadczenia o świadczenia o przyjęciu spadku. Zdaniem wnoszącego apelację, sąd drugiej instancji naruszył także przepisy postępowania a wśród nich art. 677 § 1 k.p.c. przez umieszczenie w treści orzeczenia sposobu nabycia spadku „z dobrodziejstwem orzekania”, mimo, iż przepis ten określa, że postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku powinno zawierać jedynie określenie spadkodawcy, spadkobierców oraz ich udziałów w spadku.

Przy rozpoznaniu apelacji uczestnika, Sąd Okręgowy powziął wątpliwości zawierające się w przedstawionym zagadnieniu. W uzasadnieniu postanowienia o przedstawieniu zagadnienia prawnego Sąd Okręgowy podniósł, że uczestnicy pierwszego postępowania o stwierdzenie nabycia spadku nie złożyli oświadczeń w przedmiocie lub odrzucenia spadku. W postanowieniu z dnia 27 kwietnia 2007 r. Sąd Rejonowy nie określił sposobu nabycia spadku, co oznacza stwierdzenie „prostego nabycia” spadku. Zamieszczenie wzmianki o nabyciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza stanowi, według sądu, stanowi wypełnienie § 145 ust. 2 regulaminu urzędowania sądów powszechnych wprowadzonego

rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 38, poz. 249).

Jednocześnie Sąd Okręgowy wyraził pogląd, że przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza przez jednego ze spadkobierców rozciąga się na pozostałych spadkobierców, pomimo upływu terminu do złożenia przez nich tego oświadczenia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W orzecznictwie utrwalone jest stanowisko, że Sąd Najwyższy udziela odpowiedzi na pytania prawne przedstawione do rozstrzygnięcia na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. wówczas, gdy sformułowane w pytaniu zagadnienie prawne ma znaczenie dla rozstrzygnięcia tej sprawy, w której je przedstawiono. Konieczną przesłanką skorzystania z uprawnienia wynikającego z art. 390 § 1 k.p.c. jest wykazanie niezbędności oczekiwanej odpowiedzi dla rozstrzygnięcia sprawy. Z tej przyczyny rzeczą Sądu Najwyższego jest w pierwszej kolejności zbadanie, czy został spełniony ten warunek podjęcia uchwały (por. m. in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2009 r., III CZP 120/08, niepubl.; z dnia 20 listopada 2008 r. Sąd Najwyższy III CZP 113/08 niepubl.; z dnia 28 sierpnia 2008 r., III CZP 67/08, niepubl.; z dnia 27 maja 2010 r., III CZP 32/10, niepubl.; z dnia 9 kwietnia 2010 r. III CZP 17/10, niepubl.; z dnia 17 listopada 2009 r., III CZP 85/09).

Oceniając w ten sposób przedstawione zagadnienie, należy przede wszystkim rozważyć, czy sąd w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku ma obowiązek orzec w sentencji postanowienia o nabycia spadku z dobrodziejstwem inwentarza.

Przeciwko temu wypowiedział się uczestnik w apelacji konstruując zarzut naruszenia przez sąd pierwszej instancji art. 677 § 1 k.p.c. przez umieszczenie w treści orzeczenia sposobu nabycia spadku „z dobrodziejstwem inwentarza”, pomimo że przepis ten określa, że postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku powinno zawierać jedynie określenie spadkodawcy, spadkobierców oraz ich udziałów w spadku.

Sąd drugiej instancji wskazał w uzasadnieniu postanowienia o przedstawieniu zagadnienia prawnego, że § 145 ust. 2 rozporządzenia Ministra

Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. Nr 38, poz. 249, ze zm. wymienianego dalej jako regulamin sądowy) nakazuje zamieszczenie w treści postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku odpowiedniej wzmianki w przypadku nabycia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, a brak tej wzmianki oznacza stwierdzenie nabycia spadku wprost. W ten sposób Sąd Okręgowy opowiedział się za objęciem kognicją sądu spadku kwestii sposobu nabycia spadku.

Analiza przepisów, które regulują zakres kognicji sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, a zwłaszcza art. 670 i 677 k.p.c., prowadzi jednak do odmiennych wniosków.

Sąd Najwyższy w tej kwestii zajął dwukrotnie stanowisko. W postanowieniu z dnia 19 kwietnia 2002 r. (sygn. akt III CKN 543/01 niepubl.) jednoznacznie stwierdził, że żaden przepis nie nakłada na sąd obowiązku zawarcia w postanowieniu o stwierdzenie nabycia spadku określenia, w jaki sposób spadek został przyjęty przez spadkobierców. Treść postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku wyznacza art. 677 § 1 i 2 k.p.c. a wynika z niego, że w postanowieniu wymienia się osobę spadkodawcy, wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł, oraz określa się wysokość udziałów przypadających poszczególnym spadkobiercom. Jeżeli w skład spadku otwartego przed dniem 14 lutego 2001 r. wchodziło gospodarstwo rolne, sąd orzeka także o dziedziczeniu tego gospodarstwa na podstawie ustawy. Zgodnie z art. 670 k.p.c., sąd z urzędu bada, kto jest spadkobiercą i stwierdza nabycie spadku przez spadkobierców, choćby były nimi inne osoby niż wskazane przez uczestników. Na etapie stwierdzenia nabycia spadku poza zakresem kognicji sądu pozostają inne kwestie, takie jak: skład majątku spadkowego, obciążenie długami, zawarcie przez spadkodawcę w testamencie zapisów czy poleceń a także w jaki sposób spadek został przyjęty. Zawarcie tego ostatniego postanowienia nie jest także uzasadnione celem postępowania spadkowego, którym jest ustalenie kręgu spadkobierców wraz z wielkością ich udziałów. Ustalenie zakresu odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe ma znaczenie dopiero na etapie realizacji przez wierzycieli przysługujących im roszczeń a samo określenie, że spadek został przyjęty z dobrodziejstwem inwentarza, nie przesądzałoby definitywnie zakresu

odpowiedzialności. Jak podkreślił Sąd Najwyższy, trzeba mieć na uwadze, że w określonych sytuacjach (art. 1031 § 2 zd. 2 oraz art. 1032 § 2 k.c.) spadkobierca może utracić przywilej ograniczonej odpowiedzialności.

Do kognicji sądu w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku Sąd Najwyższy odniósł się w uchwale z dnia 13 października zgodnie nim prawnym 2010 r. (sygn. akt III CZP 64/10, niepubl.) w związku z przedstawionym do rozstrzygnięcia zagadnieniem prawnym „Czy w sytuacji, gdy w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia Sąd nie zaznaczył, iż nabycie spadku nastąpiło z dobrodziejstwem inwentarza, dopuszczalne jest wniesienie apelacji w tym przedmiocie”. Wyrażone w uchwale stanowisko, że niedopuszczalna jest apelacja co do braku w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku wzmianki, że przyjęcie spadku nastąpiło z dobrodziejstwem inwentarza Sąd Najwyższy oparł między innymi na stwierdzeniu, że poza kognicją sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku pozostaje kwestia sposobu nabycia spadku. Podtrzymując argumenty zawarte w uzasadnieniu wcześniejszego postanowienia z dnia 12 lipca 2002 r., Sąd Najwyższy wskazał, że tylko w wyjątkowych sytuacjach (por. art. 961 k.c.), kiedy jest to niezbędne dla określenia części ułamkowych, w jakich spadkobiercy są powołani do spadku, sąd w tym postępowaniu ustala ogólnie skład majątku spadkowego. Inne, sporne między uczestnikami kwestie, podlegają rozstrzygnięciu w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, jeżeli mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia. Dlatego poza zakresem badania i orzekania sądu pozostają zagadnienia istnienia zapisów, czy też uprawnienie do zachowku, które nie mają wpływu na sam fakt nabycia spadku. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na szczególną sytuację procesową w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku, jaka powstaje w związku z treścią art. 1026 k.c. Według jego treści, stwierdzenie nabycia spadku nie może nastąpić przed upływem sześciu miesięcy od otwarcia spadku, chyba że wszyscy znani spadkobiercy złożą już oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Tylko w tym ogólnym – bo niezależnym od sposobu przyjęcia spadku – i ograniczonym przedziale czasowym, kwestia złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może mieć znaczenie dla wydania postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Sąd Najwyższy w wymienionej uchwale rozważył także aspekt materialno prawny zagadnienia. Złożenie oświadczenia o przyjęciu

spadku oraz treść tego oświadczenia, to istotne zdarzenia z punktu widzenia odpowiedzialności spadkobierców z tytułu tzw. długów spadkowych. Zakres tej odpowiedzialności powiązany jest wprawdzie z instytucją przyjęcia spadku, jednak problem ten poza sytuacją opisaną w art. 1026 k.c. nie jest przedmiotem zainteresowania w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Co więcej, także sąd w postępowaniu o dział spadku zajmuje się długami spadkowymi w zakresie ograniczonym do wzajemnych roszczeń współspadkobierców z tytułu spłaconych długów spadkowych (art. 686 *in fine* k.p.c.). W postępowaniu działowym sąd nie orzeka o długach spadkowych jeszcze niespłaconych, a gdyby nawet sąd dokonał podziału tych długów, to i tak orzeczenie w tym zakresie nie wywoływałoby skutków wobec wierzycieli. Rozważając problem kognicji sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, Sąd Najwyższy ocenił relacje przepisów kodeksu postępowania cywilnego do przepisu § 145 ust. 2 regulaminu sądowego. Wskazał, że regulamin sądowy jest aktem wykonawczym wydanym z upoważnienia ustawowego zawartego w art. 41 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070 ze zm. wymienianej dalej jako u.s.p.) skierowanym do sądów powszechnych a nie do uczestników postępowania, który może regulować jedynie kwestie o naturze porządkowej i organizacyjnej, nie zaś zakres działania (kognicję) sądu. Tezę tę potwierdza wynikający z § 145 ust. 2 regulaminu sądowego obowiązek „zaznaczenia” w postanowieniu, iż nabycie spadku nastąpiło z dobrodziejstwem inwentarza. O porządkowym charakterze świadczy całość paragrafu 145 regulaminu sądowego. Zgodnie z ustępem pierwszym tego paragrafu, w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku w razie dziedziczenia ustawowego należy podać, czy spadkobierca był małżonkiem spadkodawcy, czy jego krewnym i w jakim stopniu, a także wskazać imiona rodziców spadkobiercy, a przy dziedziczeniu testamentowym określić rodzaj testamentu i datę jego sporządzenia. Dostrzegając zalety wzmianki wymaganej w § 145 ust. 2 regulaminu sądowego Sąd Najwyższy podkreślił, że nie sposób dokonanego „zaznaczenia traktować jako rozstrzygnięcia sądu co do istoty tego zagadnienia, leżącego poza kognicją sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku.

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym przedstawione zagadnienie prawne podziela wyrażony w wymienionych orzeczeniach pogląd, że poza kognicją sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku leży kwestia sposobu nabycia spadku, jak również podziela argumenty, jakie zostały przytoczone dla jego uzasadnienia.

Według przeważającego stanowiska piśmiennictwa, rozstrzygnięcie tej kwestii nie uznaje się za obowiązek sądu.

Przede wszystkim trafnie podniósł Sąd Najwyższy, że zakres kognicji sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku wyznaczają art. 670 i 677 k.p.c. a wynika z nich, że sąd musi z urzędu zbadać kto i z jakiego tytułu jest spadkobiercą i wymienić w orzeczeniu wszystkich spadkobierców oraz ich udziały. Z tego punktu widzenia istotne jest tylko, czy spadkobierca nie odrzucił spadku - albowiem zgodnie z art. 1020 k.c. zostaje on wyłączony od dziedziczenia, tak jakby nie dożył otwarcia spadku - albo też, czy spadek przyjął. Okoliczności te stanowią przesłankę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Trzeba jednocześnie zwrócić uwagę na to, że w przypadku względnej nieważności oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku oraz niezłożenia żadnego oświadczenia w terminie wymaga się, aby uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku oraz o uchylenie się od skutków prawnych niezachowania terminu zostało zatwierdzone przez sąd w sentencji orzeczenia (art. 1019 § 3 k.c.).

Natomiast poza zakresem kognicji sądu pozostają kwestie, które nie mają znaczenia dla ustalenia praw do spadku i osoby spadkobiercy, jak np. istnienie zapisów, uprawnienie do zachowku. Należy do nich także sposób przyjęcia spadku, bez względu na to, czy przyjęcie spadku nastąpiło przez złożenie oświadczenia (art. 1012 k.c.), czy też w drodze fikcji prawnej (art. 1015 § 2 k.c.).

Od sposobu przyjęcia spadku zależy odpowiedzialność za długi spadkowe. Dlatego ta kwestia powinna być ustalana w sporze pomiędzy wierzycielem spadkowym a spadkobiercą. Przewidziane w art. 319 k.p.c. zastrzeżenie, że pozwanemu przysługuje prawo do powoływania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczoną odpowiedzialność, odnosi się również do przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Sąd jest obowiązany zamieścić to

zastrzeżenie z urzędu (tak też Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 22 października 1977 r., II CR 335/77, OSNC 1978/9/159; z dnia 7 maja 1971 r., I PR 426/70, OSNC 1972/4/67; z dnia 9 września 1976 r., IV PR 135/76, OSNC 1977/4/80; por. też wyrok z dnia 28 czerwca 1977 r., III CRN 102/77, niepubl.). Podobne uregulowanie zawarte zostało w art. 792 k.c., który ma zastosowanie w postępowaniu klauzulowym. Na tej podstawie, jeżeli został wydany tytuł egzekucyjny przeciwko spadkodawcy, sąd na wniosek jego spadkobiercy, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, zastrzega w klauzuli wykonalności prawo do powoływania się w toku postępowania na ograniczoną odpowiedzialność.

Ponieważ sposób nabycia spadku nie jest objęty kognicją sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, przewidzianego w § 145 ust. 2 regulaminu sądowego „zaznaczenia”, że doszło do nabycia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, nie można traktować jako rozstrzygnięcia sądu co do istoty. Zgodnie z art. 366 k.p.c. w zw. z art. 13 § k.p.c., powaga rzeczy osądzonej dotyczy tego, co w związku podstawą sporu - a w postępowaniu nieprocesowym, co w związku z kognicją sądu - stanowi przedmiot rozstrzygnięcia. Jak wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 17 listopada 1998 r. (sygn. akt III CKN 108/98, Biul. SN z 1999/5/5), postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku ma powagę rzeczy osądzonej w tym zakresie, który stanowił przedmiot rozstrzygnięcia. Dlatego kwestia odpowiedzialności spadkobiercy za długi spadkowe może być samodzielnie rozstrzygana w innych postępowaniach i to także wtedy, gdy w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku „zaznaczono” nabycie spadku z dobrodziejstwem inwentarza.

W uzasadnieniu uchwały z dnia 13 października 2010 r. Sąd Najwyższy zasadnie uznał, że § 145 ust. 2 regulaminu sądowego jest normą porządkową i organizacyjną i nie modyfikuje kognicji sądu w postępowaniu sądowym o stwierdzenie nabycia spadku. Odmienna ocena tej kwestii oznaczałaby wykroczenie poza delegację ustawową zawartą w art. 41 § 1 u.s.p. obejmującą

„....wewnętrzną organizację i porządek funkcjonowania sądów, porządek czynności w sądach...” a zatem nie wkraczającą w sferę kompetencji sądu rozstrzygającego o stwierdzeniu nabycia spadku.

Wobec uznania, że kwestia sposobu nabycia spadku nie jest objęta kognicją sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, a problematyka odpowiedzialności za długi spadkowe podlega rozważeniu w innym postępowaniu, w tym o zasądzenie wykonania obowiązku przez spadkobiercę jako następcę prawnego spadkodawcy, należy przyjąć, że przedstawione do rozstrzygnięcia zagadnienie nie powinno być przedmiotem badania sądu zwracającego się o jego rozstrzygnięcie.

Ze tego względu, wobec braku wskazanej na wstępie przesłanki uzasadniającej podjęcie uchwały rozstrzygającej przedstawione zagadnienie prawne Sąd Najwyższy na podstawie art. 61 § 1 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052 ze zm.) orzekł jak w sentencji.